

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Teemakokkuvõte

Mitmekultuurilisuse poliitika Rootsi ja Norra haridussüsteemis

detsember 2020

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

SISSEJUHATUS

Järgneva teemakokkuvõtte eesmärk on anda ülevaade Rootsi ja Norra mitmekultuurilisuse poliitikatest haridussüsteemis – millised sekkumised mitmekultuurilisuse toetamiseks on andnud positiivseid tulemusi, millised on olnud probleemid ning takistused –, ning neile toetudes teha esmaseid järeldusi Eesti haridussüsteemi mitmekultuurilise kooli mudeli arendamise jaoks.

Rootsi ja Norra on integratsioonipoliitika poolest maailmas juhtivatel kohtadel, Rootsi esimene ja Norra neljas (“Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015”, 2015). Lisaks, nii asukoha, rahvaarvu kui ka kultuuriruumi mõttes on Rootsi ja Norra Eestiga sarnasemad kui teised Mipexi indeksi kõige edukamad riigid, välja arvatud Soome. Kuna Rootsi on kõrge immigratsiooniga riik juba 1950. aastatest ning näiteks 2015. aastal saabus Rootsi 71 000 sisserändajat, kellest 43 000 lapsed, vanuses 13–18 (“Årsredovisning 2015 – Migrationsverket”, 2015), ning Norra on, küll lühemat aega, aga siiski silmitsi seisnud sama probleemiga ning mõlema haridussüsteemis on välja töötatud erinevaid viise mitmekultuurilisuse ning marginaliseerumise ja radikaliseerumisega seonduvate probleemide lahendamiseks, mida võrreldes teiste riikidega on hinnatud ühtedeks parimateks, on nende praktikatest võimalik õppida. Samuti on kasulik analüüsida, millistele takistustele nende riikide tegevused on sattunud.

AUTOR

Maarika Pukspuu, Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut

ROOTSI HARIDUSSÜSTEEMI MITMEKULTUURILISUST KÄSITLEVAD STRATEEGIAD, RAKENDUSPROJEKTID JA PROBLEEMID

Ülevaade Rootsi haridussüsteemi lähenemisest mitmekultuurilisusele

Rootsis elavast 10,3 miljonist elanikust on umbes viiendik sisserännanud (“*Sveriges befolkning*”, 2020). Rootsi haridussüsteemi peamise tugevusena on välja toodud, et sealne süsteem on üks paremini kohandatud, esimese ja teise põlve immigrantidest õpilaste vajadustele (“*Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015*”, 2015). Kõik koolid ja kohalikud omavalitsused on kohustatud teavitama ja toetama uustulnukaid, tagama neile kõrge tasemel rootsi keele õppe ning pakkuma täiendavat toetust, et aidata neil jõuda eakaaslastega samale akadeemilisele tasemele.

Nii eel-, alg- ja põhikooli kui ka gümnaasiumi osas peab kõikidele õpilastele pakkuma individuaalset toetust, mis põhineb nende vajadustele, sealhulgas rootsi keele õpetamine emakeelena rääkijate tasemeni. Koolidele korvatakse lisakulud, mis on seotud kakskeelsete õpilastega. *Ad hoc* programmid aitavad tõsta koolide kvaliteeti segregeeritud piirkondades, mis hõlmavad muuhulgas vanemate seotuse suurendamist ja panustamist koolide valitsemisse. Igal koolil on õigus otsustada, kuidas kohandada koolipäeva, õpikuid ja materjale.

Probleemidena tuuakse välja, et vaid kolmandik esimese ja teise põlve immigrante räägivad kodus rootsi keelt ning üle poole immigrantidest õpilastest, kelle emad on madala haridustasemega, õpivad ebasoodsas olukorras olevates koolides (“*Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015*”, 2015). Samuti nähakse probleemina järjest suurenevat segregatsiooni – riiklikud eesmärgid on küll suurendada igasuguse erineva taustaga õpilaste koosõppimist, kuid reaalsuses toimub pigem liikumine vastupidises suunas (*Skolverket*, 2018). Lisaks, Mipexi hinnangul pole sihipärase hariduspoliitika ja tulemuste vahel näha süstemaatilist seost, sest eksperimenteerimine ja hindamised on tavaliselt migrantide hariduse poliitikate kujundamisel puudu. Suunatud hariduspoliitika võib olla liiga uus, liiga nõrk, selleni jõutud liiga hilja või on see liiga üldine selleks, et enamikul sisserändajatest õpilastest neist üle kogu riigi ja haridussüsteemi kasu oleks võimalik saada (“*Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015*”, 2015).

OECD raport (André et al., 2019) võtab kokku, et kasumitaotlusega erakoolide tulemused on Rootsis mittetulunduslike ja riigikoolidega võrreldes madalamad, ehkki koolides on tugev heterogeensus, mis on mujal kõrgemate tulemustega seoses. Rootsi koolitulemused langesid kahe aastakümne jooksul pärast 1990. aastate alguses toimunud reforme, millega detsentraliseeriti koolisüsteem ning kehtestati valiku- ja spetsialiseerumisvõimalused, konkurents ja eesmärgistamine iga kooli enda juhtimise kaudu (Pareliussen et al., 2019). Vaatame neid hinnanguid lähemalt.

Üleriiklikud mitmekultuurilise hariduse strateegiad, projektid ja probleemid

OECD üldine hinnang Rootsi haridussüsteemi tegevustele on, et rahvusvaheliste standardite kohaselt on Rootsis kaasav, demokraatlik haridussüsteem (Taguma et al., 2010). Siiski on sisserändajatest õpilastel keskmiselt kõigil haridustasemetel kehvemad õpitulemused kui nende kaasmaalastel. Kõige keerulisemad väljakutsed on riiklike programmide kättesaadavus ja keskhariduse viimase astme ehk gümnaasiumihariduse omandamine. Rootsi võtab sisserändajatest õppurite olukorra parandamiseks ette sihipäraseid meetmeid, mida saab kokkuvõtlikult väljendada kui tegevusi selleks, et kõigi õpetajate väljaõpe seada esikohale, et

see vastaks paremini õpilaste keelelisele ja kultuurilisele mitmekesisusele; koolijuhtidele koolituste pakkumised, et rakendada sisserändajate hariduses kogu kooli lähenemisviis; tugevdada äsja saabunud tudengite sisseelamisprogramme; toetada omavalitsusjuhtide suutlikkuse suurendamist, et nad saaksid edukalt kasutada oma autonoomiat ja uuendusi sisserändajate hariduse arendamiseks kohalikes oludes; seada prioriteediks kogu haridussüsteemi valitsuse tegevused, et negatiivseid mõjusid koolitulemustele leevendada; edendada olemasolevate andmete kasutamist tõendus põhise poliitika ja tava edendamiseks (Taguma et al., 2010).

Kolmas Rootsi haridust käsitlev OECD raport *Spotlight* nendib, et Rootsi on pikka aega vastu võtnud suurt hulka sisserändajaid, eriti humanitaarkaitset taotlemaid sisserändajaid. Alates 2015. aastast on see ebasoodsa olukorraga uustulnukate suur sissevool pannud hästiarenenud integratsioonisüsteemi väga suure surve alla ja toonud praeguse institutsionaalse raamistiku taustal välja mitmeid hariduspoliitika väljakutseid (Cerna et al., 2019). PISA 2015 tulemused näitavad, et sisserändajatest õpilastel on akadeemiliste tulemuste ja heaolu osas märkimisväärselt madalamad tulemused kui kohalikel õppuritel, ka pärast sotsiaalmajandusliku tausta erinevuste arvesse võtmist (Cerna et al., 2019).

OECD on Rootsi jaoks määratlenud neli prioriteetset valdkonda sisserändajate ja emakeelsete õpilaste vahelise lõhe vähendamiseks: sisserändajate juurdepääsu hõlbustamine kooli valikul, õpetamisvõimaluste suurendamine, keeleõppe pakkumine ja mitmekultuurilise koolituse tugevdamine (Cerna et al., 2019). Aruande järeldused põhinevad OECD töö sisserändajate integreerimise alal hariduses, lisaks ka OECD ja teiste riikide andmetel, küsimustikul Rootsi poliitika ja tavade valiku kohta ning heade tavade näidetes eakaaslaste haridussüsteemi integreerimiseks. Aruandes sisaldub ka poliitilisi näpunäiteid selle kohta, milliseid põhimõtteid ja tavasid võiks Rootsi rakendada, et reageerida praegustele integratsiooniprobleemidele eespool loetletud neljas prioriteetses valdkonnas.

Ametlikult on Rootsi mitmekultuuriline riik, aga tegelikkuses esineb hariduses küllaltki palju segregatsiooni, sest tihti koonduvad eri päritolu sisserändajad elama kindlatesse piirkondadesse, kus elavad nendega sarnase kultuuriruumiga inimesed ning see on muutnud paljud riigikoolid – kus õpilased õpivad koos selle tõttu, et kool on ligidal – sotsiaalselt üsna homogeenseteks. Oluliste haridusreformide läbiviimisest on möödunud enam kui kaks aastakümnet. Öeldakse küll, et erineva taustaga sisserändajate kogemused toovad klassiruumidesse tavapärasega võrreldes rohkem mitmekesisust ja seda saab kasutada pedagoogilistel eesmärkidel, kuid õpikute sisu väljendab harva, et tänapäeval on Rootsi tõe poolest mitmekultuuriline ühiskond (Gruber & Rabo, 2014).

Pirjo Lahdenperä (2018) kirjeldab Rootsi mitmekultuurilist haridust, tuues välja, et kõikide koolivormide ja koolieelsete lasteasutuste juhtdokumentides seatakse eesmärgid, selleks on aga vaja kultuuridevahelise haridusalase pädevusega töötajaid. Rootsi mitmekultuuriline ühiskondlik areng toimus kiires tempos 1980. aastatel, kui esmakordselt tutvustati kultuuridevahelist käsitlust Rootsi õpetajate hariduses. Soodsate tingimuste loomine riikidevaheliseks koostööks ja teineteise mõistmiseks ning mitmekultuuriliseks hariduseks eeldab tema sõnul, et arvesse tuleb võtta erinevusi, mis ületavad kõige kitsamas mõistes kultuurilise tausta. Näiteks etniline, religioosne, keeleline, mõtlemise ja elustiili ning soo ja klassiga seotud mitmekesisus vajab igas aspektis tähelepanu ning esiletõstmist, kuidas need erinevad “kultuurid” saavad omavahel suhelda ja teineteist rikastada.

Alghariduse uues õppeplaanis (*Skolverket*, 2019) seisab, et haridus peaks andma lastele võimaluse arendada empaatiavõimet ja hoolimist teiste vastu, julgustades ja tugevdades teiste inimeste olukordade mõistmist. Haridust peab iseloomustama avatus ja austus inimeste arusaamade ja eluviiside erinevuste suhtes. Algharidus peaks õppeplaani järgi panema aluse laste arusaamisele erinevatest keeltest ja kultuuridest, sealhulgas rahvusvähemuste keeltest ja kultuuridest. Lisaks on õppeplaanis öeldud, et õpetamist tuleks kohandada vastavalt iga õpilase tingimustele ja vajadustele ning see on väärtuslik kultuuridevaheline ressurss ja seos kooli ja kodu vahel, mida tuleks kasutada isegi arenguvestluste, õpilaste tervisevestluste ja lapsevanemate koosolekute ajal. Mitmekultuurilise hariduse meetoditeks loetleb õppeplaani õpetamise erinevates keeltes, emakeelse õppetoe, mitmesugused hindamised, haridusdokumendid, kodutööd, tugimeetmed jne.

Nii OECD kui teistest dokumentidest tuleb esile, et kohustusliku koolisüsteemi osas õppivate lastel, kelle kodune keel pole rootsi keel, on õigus emakeelsele õppetoele, kuid lisatud on, et see toimib siis, kui praktilised tingimused seda võimaldavad; kui klassi moodustamiseks on piisav arv õpilasi (tavaliselt vähemalt 5) ja kui kvalifitseeritud õpetaja on olemas (Westin, 2000).

Kokkuvõtlikult on kõige konkreetsemad nõuded sellised, et laps peab koolis käima kuni 9. klassi lõpuni (*Skollag*, 2010: 800) ning kool peab ta vastu võtma, kui ta on üle kolme kuu Rootsis olnud. Kõik muu pole seadusega määratud. Haridust peaks andma neutraalselt, objektiivselt ja mitmekülgelt, aga need pole piiritletud erinevate haridusseaduste või -määrustega vaid muudega, näiteks diskrimineerimise vastase seaduse (*Diskrimineringslag*, 2008: 567) paragrahv 5 ütleb, et kõik, kes viivad läbi kooliseaduses (*Skollag*, 2010: 800) nimetatud tegevusi või muud haridusalast tegevust (näiteks hariduse korraldajad), ei tohi diskrimineerida ühtegi õpilast, kes selles tegevuses osaleb või osalemist taotleb. Vähemusi käsitlev seadus, keeleseadus ja muud suunavad ja defineerivad, kes on vähemused ja viitavad ka võrdse kohtlemise nõudele, aga need ei sisalda konkreetseid samme. Õppeplaanis ja muudes dokumentides nimetatud kohustus kohandada vastavalt õpilase vajadusele, lähtub ilmselt teooriast, et kool peab kohanema õpilase vajadustega, mitte vastupidi, mida ka Banksi ja Nieto mitmekultuurilise kooli normatiivsed mudelid ütlevad.

Kõigile äsjasaabunud õpilastele viiakse läbi nende oskuste kaardistamine ja seejärel nende oskuste hindamine, mille järgselt on kõigil õigus õpiabile, kuid määruse rakendamine võib jääda praktiliste korralduste taha. *Skolverket* on selle lahti seletanud õpiabi käsitlevas dokumendis, takistuseks võib näiteks olla, et laps on pärit sellisest keelekeskkonnast, kust kool tema abistamiseks sama keelt kõnelevat abiõpetajat ei leia (*Skolverket*, 2015).

Norraga võrreldes paistab suurim erinevus selles, et kui Norra kasutab *enhetsskole* ehk ühtse kooli põhimõtet, sellest lähemalt järgmises peatükis, siis Rootsi on mõnes mõttes vastupidisel seisukohal. Riiklikud õpiesmärgid on küll ühesugused, kuid väga palju muu osas on koolidel vabad käed – alates sellest, kuidas nad eelarvet kulutavad, lõpetades sellega, kuidas ja milliste abivahenditega eri ainete sisu õpetatakse. Seetõttu on ehk ootuspärane, et üleriiklike mitmekultuurilise hariduse projektide ja tegevuste asemel on rõhk *ad hoc* sekkumistel.

Ad hoc mitmekultuurilise hariduse strateegiad, projektid ja probleemid

Ülikoolide õpetajakoolituse aineid ning nendes sisalduvat õppekirjandust vaadates võib täheldada, et konkreetseid tegevusi sisaldavaid materjale on väga vähe – enamik kirjandusest on üldine ja teoreetiline, mitmed kursused kasutavad grupisühhologia alaseid teoseid või muud kirjandust, mis ei ole otseselt mitmekultuurilise hariduse suunitlusega. Kuigi mitmekultuurilise hariduse andmise kohta Rootsisis on eelkõige Pirjo Landenperä ja Hans Lorentz andnud välja rea raamatuid, on ka neisse süvenedes näha ülevaatlik ja teoreetiline lähenemine, konkreetsete tegevusjuhusteta.¹

Proovides siiski leida konkreetseid tegevusi, on Stockholmi Eesti Kool heaks näiteks, kuidas üldisi norme praktilistele vajadustele vastavaks vormida. *Skolverketi* ehk kooliameti välja antud õppeplan ehk *Läroplan* kehtib kõikidele koolidele ning sisaldab õigusi, kohustusi, soovitusi ja seda nii üldiselt kui iga õppeaine lõikes eraldi, aga igal koolil on õigus seda vastavalt oma soovidele ja vajadustele kohandada. (“Läroplan” 2019). Stockholmi Eesti Koolis toimub esimesest kolmanda klassini suur osa õppesünkroonis, nii eesti kui ka rootsi keeles. Kõrgemates klassides on eestikeelne õpe väiksemas mahus, kuid eesti keele õpe kohustuslik, 3 tundi nädalas.

Võrdse kohtlemise plan (*Likabehandlingsplan*, 2020) on igal koolil olemasolev dokument, mille järgi nad võrdset kohtlemist peavad edendama. Stockholmi Eesti Kooli puhul vaatavad nad igal aastal dokumendi üle ja panevad järgmiseks aastaks paika fookuse, mis vajab rohkem tähelepanu, koos kuude kaupa välja toodud tegevusplaaniga. 2020. aastal on üheks näiteks sotsiaalmeedia kasutamine, selle võimalused ja ohud, etikett ja muu seonduv – näiteks keda ja millal tohib pildistada või filmida ja kuhu ja mis tingimustel tohib salvestatut Internetis avaldada. Lisaks on koolis semumeeskond (*Kompisteamet*), kes aitab vahetundidel tegevusi või mänge organiseerida. Kooli KOMPIS-meeskond koosneb kõiki klasse esindavatest õpetajatest, kooli juhtkonnast ning õpilaste tervise edendamise meeskonna esindajatest.

Võrdse kohtlemise plaanis on kirjas ka see, et silma on paistnud probleem, et õpilased tunnevad end klassikaaslaste poolt solvatuna. 2020. aasta teemaks on seetõttu “*Pay it forward*”, millega tahetakse anda õpilastele võimalus näha heategude tulemusi, lisaks arutada ja mõtiskleda enda ja teiste tegevuse tagajärgede üle ning mõelda, milliseid signaale me sõnade ja kehakeelega saadame. Lisaks on neil igal aastal küsitlus võrdse kohtlemise kohta, mille tulemusi 2019/2020 õppeaastal hinnati väga positiivseteks. Ükski õpilane ei nimetanud, et ta tunneks end solvatuna soo, veendumuste, puuete, seksuaalse sättumuse või soolise identiteedi alusel. Silma torkas, et mitmed 6.–8. klassi õpilased vastasid, et tunnevad, et on klassikaaslaste poolt teatava regulaarsusega solvatud. Selle täpsemal uurimisel selgus, et kaasõpilaste keelekasutus on mõnel õpilasel vahepeal ironiline ja naljaviskamine selline, mis võib haiget teha. Välja toodi ka, et mitmed õpilased reageerivad sotsiaalmeedias üksteisele lugupidamatult. Sotsiaalmeedia fookuse lisamine käesoleval õppeaastal on ka selle probleemiga tegelemisele mõeldud. Eraldi on Võrdse kohtlemise plaanis välja toodud, et kooli töötajad peavad klassile hea keskkonna loomiseks mõnikord õpilast noomima. Põhjendatud noomitus ei ole seaduse tähenduses süütegu, ehkki asjaomane õpilane võib seda tajuda oma õiguste kuritarvitusena (*Likabehandlingsplan*, 2020).

¹ Nt “Den interkulturella förskolan : mål och arbetssätt” (2018), “Nyanlända, interkulturalitet och flerspråkighet i klassrummet – undervisning på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet” (2017), “Skolans möte med nyanlända” (2016), “Interkulturell pedagogik i teori och praktik” (2004).

Veel paar näidet konkreetsetest tegevustest. Konfliktide lahendamine koolis – meetod *mini-medling*. Lähenemise keskne idee on, et õpilaste vahelist probleemi tuleb lahendada erapooletu lähenemisviisi abil, jättes esmalt konflikti ja arutamise vahele paus (“Mini-medling — Bråka Smartare”, 2020). Kontseptsiooni välja töötanud organisatsioon *Medlingcentrum* soovib koolitust kõikidele õpetajatele, teistele kooli- ja haridustöötajatele ning on loonud veebikeskkonna, kus meetodiga saab tutvuda ning end koolitusele kirja panna.

Muusikaõpetuse programm *El Sistema*. *El Sistema* alustas Venetsueelas tegevust 1975. aastal. Tänapäevaks on sellest saanud maailma kuulsaim muusikaprogramm. Programmi kasutatakse Malmö – kõige mitmekultuurilisem linn Rootsis – koolides tolerantsi edendava toetava meetodina (Sæther, 2019).

Konkreetsetest õppevahenditest lihtsam on Rootsi puhul leida materjali, mis räägib mitmekesisusest ja võrdsusest. Näiteks on kooliameti YouTube-kanalil olemas videod, mis peaksid aitama erinevaid tunde läbi viia. Ühes sellises videolõigus arutletakse, kuidas bioloogiatunnis põhikoolitasemel õpilastega rääkida suguelunditest, täpsemalt kuidas klassis arutada, miks meessuguelundid on rohkem “nähtaval” kui naissuguelundid (“Skolverket: Jämställthet i NO-ämnen”, 2014). Õpilased arutlesid selle üle, kuidas kunstis (maalidel, skulptuuridel) ja meedias suguelundite nähtavaks tegemist või peitmist käsitletakse, mis võivad olla käsitluste varjatud põhjused jne.

Kokkuvõtlikult – *Läroplanis* ehk õppeplaanis on selgelt öeldud, et mitmekultuurilisuse, võrdsuse, võrdse kohtlemise ja teiste sarnaste teemadega peavad kõik koolid tegelema, aga mitte, kuidas nad peavad tegelema. See on iga kooli enda otsustada. Skolverketi dokumentide järgi peab kool olema kokkupuutepunkt, kus kõiki neid teemasid käsitletakse ja vastavat haridust antakse. Kuna Rootsis ei ole õpetajatel kohustust detailseks õppeaasta õppesisu plaani koostamiseks, siis jätab see teoreetiliselt küllalt palju vaba ruumi tegevusi vastavalt vajadusele kohandada.

Stockholmi Eesti Koolis on näiteks tava, et kuna päris paljud lapsed tulevad Eestist, korraldab kool paar kuud pärast õpilase koolis käimise algust kohtumise vanematega, et rääkida koolikultuuri erinevusest, sest Rootsi vanemad teavad detaile, mida Eesti vanemad ei pruugi teada. Näiteks, et lapsevanematel pole vaja osta õppematerjali ise, see tuleb kooli poolt; et vihmase ilma riided peavad alati olemas koolis olemas; või et õpilased peavad vahetunni ajal alati klassist välja minema, muuhulgas sellepärast, et klasse õhutatakse. Tegevuste sisu on üldistatult see, et siht on mitte lahendada probleeme, vaid et neid ei tekiks üldse.

NORRA HARIDUSSÜSTEEMI MITMEKULTUURILISUST KÄSITLEVAD STRATEEGIAD, RAKENDUSPROJEKTID JA PROBLEEMID

Ülevaade Norra haridussüsteemi lähenemisest mitmekultuurilisusele

Norra töötab haridussüsteemis tõhusa, sihipärase ja üldise koolitoe poole, et saavutada võrdse hariduse kättesaadavus, seisab viimases ehk 2015. aasta Mipexi raportis (“Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015”, 2015). Valitsus on viimastel aastatel investeerinud õpetajate ja lasteaiakasvatavate mitmekultuurilise pädevuse tõstmisesse sadades koolides, keskendudes mitmekultuurilise pedagoogika, mitmekeelsuse, teise keele õpetamise ja täiskasvanuharidusele. Immigrantidest õpilastel on võimalus norra keelt õppida kõikides

kooliastmetes, saades samal ajal emakeelset toetust. Mitmekultuurilist haridust tugevdatakse läbi õppekavade, riikliku asutuse Riiklik mitmekultuurilise hariduse keskus (*National Center for Multicultural Education*, lühendatult NAFO) ja eraldi eesmärgid on seatud õpetajate pädevuste tõstmisele ning erineva taustaga õpetajate osakaalu suurendamise jaoks.

Uussisserändajatest vanemaid ja õpilasi informeeritakse läbi koosolekute ja tõlketoe, mida toetavad NAFO ja Koolide direktoraat ning alg- ja keskhariduse riiklik vanemate komitee (*Directorate for Schools and National Parents' Committee for Primary and Secondary Education*, lühendatult FUG). Kõik omavalitsused on kohustatud ja rahaliselt toetatud selleks, et pakkuda sihtotstarbelist tuge sisserännanutele ja vähemuskeeli rääkivatele õpilastele. Sisserändajaid julgustatakse üha enam õppima ja saama õpetajaks. *Ad hoc* algatused toetavad segaklasside ja -koolide arendamist ning sisserändajate vanemate teavitamist ja nende seotuse suurendamist kooliga. Kultuuride mitmekesisuse tunnustamist edendatakse koolide õppekavas ning Integratsiooni ja mitmekesisuse direktoraadi (*Directorate of Integration and Diversity*, lühendatult IMDI) toel laiemas ühiskonnas. Koolidele antakse nõu ja koolitusi mitmekultuurilisest haridusest, sest neil on kohustus kohandada end vastavalt kõigile hariduslike erivajadustega õpilastele, sealhulgas õpilaste sotsiaalsetele, kultuurilistele ja religioossetele vajadustele.

Probleemidena tuuakse raportis sarnaselt Rootsiga välja, et vaid kolmandik esimese ja teise põlve immigrante räägivad kodus norra keelt. Hariduse kättesaadavust hinnatakse teiste Euroopa riikidega võrreldes veidi nõrgemaks, sest 2010. aasta immigratsiooni seadusega vähendati teise astme ehk gümnaasiumi ja kõrgema hariduse kättesaadavust saatjata, üle 16-aastastele alaealistele immigrantidele (“Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015”, 2015). Samuti ei saa dokumentideta sisserändajad juurdepääsu näiteks kutseõppe haridustasemele. Puuduseks on ka, et on küll olemas kohustuslikud meetmed sisserändajatest õpilaste osaluse suurendamiseks eelhariduses ehk alg- ja põhikooli tasemel, kuid kutsehariduse ja kõrghariduse tasemel on siiani ainult *ad hoc* projektid.

Norra on kõrge sisserändega riik alates 1960. aastate keskpaigast ning viimaste andmete järgi on 5,4 miljoni elanikuga riigis ligi 980 000 sisserännanut, kellest umbes 790 000 moodustavad sisserännanud ning ülejäänud teise põlvkonna sisserändajad, mis teeb sisserännanute koguprotsendiks üle 18% (“Innvandrere og norskfødte med innvandrereforeldre”, 2020).

Ühelt poolt tuleb Norras anda ühtsuskooli (*enhetsskole*) põhimõtetele vastavat haridust, teisalt proovida selle põhimõtteid rakendades arvestada kõikvõimalike erinevuste ja nüanssidega õpilaste vahel. *Enhetsskole* koolisüsteem on Norras kasutusel olnud alates 1936. aastast (Sausjord, 1967). Ühtsuskool on selline koolisüsteem, kus kõigile noortele pakutakse võrdset haridust, sõltumata akadeemilistest oskustest ja elukohast. Haridusliku ideena tähendab see praktikas, et kõik õpilased, sõltumata eeldustest, on integreeritud samasse koolisüsteemi. Täpsemalt, ühtsuskool on haridusreformi idee, et kogu koolisüsteem on orgaaniline tervik, mis integreerib teoreetilise ja praktilise hariduse ning kõigi ühiskonnarühmade õpilased sõltumata soost, intellektuaalsest võimekusest, geograafilisest kuuluvusest ja etnilisest taustast. Keskhariduse astmed koosnevad alg- ja põhikoolist ning mittekohustuslikust gümnaasiumiosast, nii et õpetamine võib sõltuvalt õpilaste erinevatest eeldustest ja huvidest lõppeda kas madalama astmega, milleks on Eesti tähenduses põhikooli aste, või jätkuda kõrgemal tasemel ehk Eesti tähenduses gümnaasiumi osas.

Suurim kriitika *enhetsskole*-põhimõttele on olnud, et soov tagada kõigile õpilastele võrdsed võimalused – erinevalt õpilasele kohandatud haridussüsteemile – võib tulla õpitulemuste

akadeemilise kvaliteedi arvelt (“Enhetsskole”, n.d.). Võrdluseks, et õpilasele kohandatud koolitus on selline hariduslik põhimõte, mis tähendab, et etteantud ressursiraamistiku piires tuleks korraldada õppimismeetmed, mida saab iga õpilase jaoks võimalikult hästi kohandada. Kui erinevus õpilastes on suur, tähendab see, et igale õpilasele kulutatakse suhteliselt palju ressursse. Praktikas võib see põhimõte raskendada õigluse loomist kõigi õpilaste õppevõimaluste kvaliteedis, välja arvatud juhul, kui ressursside pakkumine on oluliselt suurenenud (“Elevtilpasset opplæring”, n.d.). Kriitikas ühtse kooli süsteemile tuuakse välja sedagi, et kui kõik õpivad koos, tõmbab see õppetempot alla ning palju aega kulub muudele tegevustele, näiteks kui klassi tuleb kurt või tumm õpilane, hakkab kogu klass kõigepealt õpetajate abiga viipekeelt õppima. Samas võib see panna arutlema laiemalt küsimuste üle, kas ehk on see hea ettevalmistus eelseisvaks eluks, kus samuti tuleb ette ootamatusi ja vajadust kohaneda olukorraga.

Mitmekultuurilise haridusega tegelevad Norras põhiliselt kolm organisatsiooni: Haridus- ja teadusministeeriumi alla kuuluv IMDI, Oslo Ülikooli alla kuuluv NAFO ja FUG. IMDI viib ellu valitsuse integratsioonipoliitikat, näiteks tellib ja jagab uuringuid ning raporteid, jagab rahastust valdadele ja vabatahtlikele organisatsioonidele ning informeerib statistikast ja headest tavadest (“About IMDi”, 2020). Põhilisena koordineerib mitmekultuurilise hariduse valdkonda aga NAFO, mis on OsloMet Ülikooli (*Oslo Metropolitan University*) haridusteaduskonna ja rahvusvaheliste uuringute osakond.

NAFO eesmärk on aidata kaasa mitmekeelsete ja mitmekultuuriliste aspektide kaitsmisele kõigil haridustasemetel, lasteaiast ülikoolini. Organisatsiooni tegevus on üleriigiline ja keskendub vähemuskeeli kõnelevate laste, noorte ja täiskasvanute kohanemisele ja hea hariduse omandamisele ning kaasava mitmekultuurilise õpikeskkonna arendamisele. Teemaalane ja teadussuhtlus ning praktiline abi on kesksed ning NAFO korraldab lisaks lasteaedadele ja koolidele ka eri asutuste töötajate juhendamist ja erivajadustega inimeste abiteenuste kursusi ja konverentse. Keskus teeb ka mitmekesisuse ja mitmekultuurilise hariduse tagamiseks koostööd teiste riiklike organisatsioonidega (“NAFO - Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring”, 2020).

Keskuse töö oluline osa on mitmekeelsete Interneti-ressursside arendamine ja reklaamimine. NAFO välja töötatud ja hallatavad kesksed ressursid on platvormid Teema emakeel (*Tema Morsmål*) ja Koolikassa (*Skolekassa*) – mõlemast edaspidi lähemalt. NAFO vastutab ka projekti Paindlik õpe (*Fleksibel opplæring*) eest, mis võimaldab kakskeelsetele õpilastele üle riigi kakskeelse hariduse võimaluse araabia, somaalia ja tigrinja keeles, matemaatikas ja loodusteadustes (“NAFO - Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring”, 2020).

NAFO toob oma motiveeringutena välja, et Norras räägitakse enam kui kakssada keelt, mis on oluline ressurss, mida peab edendama ja säilitama. Selle asemel, et jätta tähelepanuta mitmekeelsete õpilaste keeleoskused, võiks pigem pidada neid oskusi kasulikeks ressurssideks, et aidata õpilastel anda endast parim. Tunnustades mitmekeelsust, suudame motiveerida õpilasi õppima ja innustada neid õppima uusi keeli (“NAFO - Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring”, 2020).

NAFO leiab ka, et mitmekeelsuse tunnustamine annab mitmekeelsetele õpilastele tunde, et nende elukogemus on väärtuslik. Selline teadlikkus on hea lähtepunkt edasiseks õppimiseks ja võib julgustada suuremat huvi ühiskonnas osaleda. Kui õpilased arvavad, et nende elukogemused on teiste jaoks tähendusrikkad, võivad nad tunda end kindlana ja uskuda, et neil on panustamisväärsed oskusi. See võib motiveerida neid osalema koolis ja ühiskonnas.

Rakendades õppimisel kõigi õpilaste kultuuritausta, saavad kõik õpilased laiemal perspektiivi ja on paremini valmis ühiskonnas osalema (“NAFO - The Multicultural School: About educating language minorities”, 2020). NAFO seisukohad lähevad kokku uuringutega, mille järgi õpilase motivatsioon tõuseb, kui ta näeb oma grupi esindajaid õppematerjalides esindatuna ning tunneb end grupi osana, mitte eraldiseisjana.

Üleriiklikud mitmekultuurilise hariduse strateegiad, projektid ja probleemid

Õpetajate ülesanne Norras on kohandada õppematerjali sisu ja meetodeid selliselt, et need saavutaksid maksimaalse võimaliku kaasamise, kuid erinevalt Rootsist, kus riiklik õppekava soosib kohalikku ja kohandatud õppekava väljatöötamist õpetajate poolt, on Norra õpetajate roll suures osas lihtsalt riikliku õppekava elluviimine (Mølsted, 2015).

Osler ja Lybaek (2014) leiavad, et võrdse hariduse strateegia keskendub Norras peaaegu eranditult vähemuskeelte kõnelejatele, viidates sellele, et kui õppijad on saavutanud piisava norra keele oskuse, ongi see riikliku haridusstrateegia silmis piisav, et sellele järgneksid kõik muud võrdsed tulemused. Norra strateegia ei arvesta nende sõnul teisi osalemist ja gruppi kuulumise takistavaid tegureid, lisaks fookuseerib integratsiooni erinevad väljakutsed liialt vaid vähemusgrupe esindavate õpilaste peale, mitte tervele ühiskonnale. Lisaks leiavad näiteks Lindquist ja Osler (2015), et õpetajakoolituses olev sallivust ja konfliktide rahumeelset lahendamist rõhutav lähenemine on ebapiisav.

Norras on kõik omavalitsused kohustatud ja rahaliselt toetatud selleks, et pakkuda elanike vajadustele vastavat sihtotstarbelist tuge nii äsjasaabunud sisserändajatele kui ka keelevähemuste õpilastele (“Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015”, 2015). Kuid see tugi pole kuigi detailselt reguleeritud. Suuremates linnades võib osade koolide õpilaste keeleõppetugi olla organiseeritud kuni aasta, aga väiksemates kohtades võib see olla isegi ainult üks kuu, sealt edasi on õpetaja vastutada.

Eelnevaga on seotud ka Paindliku õppe (*Fleksibel opplæring*) projekt, mille eesmärk on testida, kas ja kuidas on veebipõhiste lahenduste kaudu võimalik pakkuda kakskeelset sisuõpet. Projektis õpib praegusel ehk 2019/2020. õppeaastal umbes 300 õpilast. Pilootprojekt pakub matemaatika ja loodusõpetuse ainetes kakskeelset õpet araabia, somaali ja tigrinja keeles. NAFO eesmärk on projekti laiendada, et lisada rohkem keeli, rohkem aineid ja rohkem osalejaid (“NAFO – Flexible Education – web-based bilingual content instruction”, 2020).

Lisaks NAFO poolt koordineeritud projektidele, mis on suunatud õpilastele, õpetajatele ja haridustöötajatele, on eraldi organisatsioon, mis on suunatud lapsevanematele. Põhihariduse vanemate komitee ehk FUG ütleb, et vanemad peavad saama tuge ja kool peab koostööd tegema. FUG pakub tuge koolikiusamise, korralduslike küsimuste, koolikeskkonna ja muu sellisega. Nad on riiklik ja sõltumatu organ, mis pakub vanematele näpunäiteid ja juhiseid kodu-kooli koostöö kohta. FUG aitab vanematel oma last koolis toetada; korraldab lapsevanematele, koolitöötajatele ja koolide juhtkondadele kogu riigis tasuta loenguid; loob vanematele ja koolitöötajatele tasuta materjale ning nõustab poliitikakujundajaid kodu-kooli koostöö küsimustes (“FUG – Foreldreutvalget for grunnopplæringen”, n.d.).

Järgnevalt olgu nimetatud valik mitmekultuurilise hariduse edendamise vahendeid Norras. Esiteks platvorm Teema emakeel (*Tema Morsmål*), mis sisaldab mitmekeelseid digitaalseid ressursse nii lasteaedades kui koolides kasutamiseks, aga ka vanematele (Østli, 2019). Platvormi eesmärk on koguda ja arendada vahendeid emakeelepõhiste ja mitmekeelsete

tegevuste jaoks lasteaedades ning emakeeleõppe või kakskeelse sisu õpetamiseks koolides. Sait sisaldab ka ressursse ja infomaterjale mitmes keeles vähemuste keelt kõnelevatele vanematele. Lisaks on üks veebilehe oluline aspekt lasteaedade kakskeelsete õpetajate, emakeeleõpetajate ja kakskeelsete töötajate võrgustike loomine (Østli, 2019).

Teiseks – platvorm Koolikassa (*Skolekassa*), mis alustas tegevust 2016. aastal, pärast haridus- ja teadusministeeriumi otsust luua veebiportaal, mis sisaldaks õpetamise ja õppevahendeid varjupaigataotlejatele ja pagulastele, kellel on õigus avalikule haridusele Norras. Veebilehe töötab välja Norra Haridus- ja Teadusministeeriumi alla kuuluv hariduse ja koolituse direktoraat, koostöös NAFO ning Oslo Ülikooli ja Akershusi Rakenduskõrgkooliga. *Skolekassa* on mõeldud kooliealistele lastele ja noortele, kes on hiljuti saabunud Norrasse või õpivad norra keelt teise keelena. See sobib kasutajatele erinevates vanuserühmades ning erineva tausta, emakeele ja elukogemusega. *Skolekassa* keskkond ei ole mõeldud haridus- või koolitusprogrammi asendajaks, vaid selle eesmärk on muuta digitaalsed õppevahendid ja õppematerjalid kättesaadavaks haridus- ja koolitusprogrammide toetamiseks. Õpilased saavad ressursse kasutada kodutööde tegemisel, aga kasulikke materjale leiavad ka vabatahtlikud norra keele juhendajad ja muud haridusalaste tugiteenuste pakkujad. *Skolekassa* koondab endas haridusressursside arendajate, kirjastajate, riiklike kompetentsikeskuste ja teiste ressursse, allikad on esitatud seitsmes keeles ja saidi sisu täiendatakse pidevalt (“About skolekassa”, n.d.).

Kolmandaks – Mitmekeelne raamatukogu: raamatukogu raamatukogudele (*Det flerspråklige bibliotek – et bibliotek for bibliotekene*). Mitmekeelne raamatukogu on teenus, mida pakub Norra Rahvusraamatukogu ning mille eesmärgiks on toetada teisi raamatukogusid mitmekeelsele ja mitmekultuurilisele elanikkonnale osutatavate raamatukoguteenuste osutamisel. Olulisim viis selle eesmärgi saavutamiseks on kollektsoonide omandamine paljudes keeltes ning kataloogimine ja loodud kogude kättesaadavaks tegemine raamatukogude vaheliseks laenutamiseks (“The Multilingual Library”, 2019).

Neljandaks – Folkemord.no (sõna “*Folkemord*” tähendab “genotsiid”). Veebileht on loodud koostöös mitme organisatsiooni vahel: Holokausti ja vähemusrahvuste uuringute keskus (*Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter*), Haridusameti direktoraat (*Utdanningsdirektoratet*), NAFO ning rida isikuid. Veebikeskkonna eesmärk on võimaldada lugeda viimase saja aasta jooksul toimunud genotsiidi ja massimõrvade kohta ning näidete eesmärk on selgitada, mis mõjutab inimest selliseid tegusid tegema ning seda õppides hõlpsamini näha ohusignaale tänapäeva maailmas. Veebisaidil antakse ülevaade kaheksast 20. sajandi genotsiidist või massimõrvast, samuti nende tagajärgedest (“Folkemord”, n.d.).

Viiendaks – õppematerjal Norra holokausti ja vähemuste uuringute keskuselt. Keskus viib läbi teadusuuringuid ja haridust kahes valdkonnas – holokaust ja vähemused Norras ning kogu maailmas, samuti viivad nad läbi suures valikus kommunikatsioonitegevusi, sealhulgas üle poolesaja ürituse ja näituse aastas. Keskus on sõltumatu mittetulunduslik sihtasutus, millel on ulatuslikud volitused uurida, dokumenteerida ja levitada teadmisi holokausti ja muude genotsiidide, rassismi ja antisemitismi, inimõiguste jämedate rikkumiste ja vähemuste olukorra kohta kaasaegses maailmas (“Undervisningsmateriell og tips”, n.d.). Õppematerjal on oluline, et näidata õpilastele holokausti, rassismi, antisemitismi, ja inimõiguste jämedate rikkumiste mõju. Norra naaberriikides – kõigepealt Taanis, siis Rootsis ja seejärel Soomes, on viimase 10-15 aasta jooksul järjest populaarsust kogunud neonatslike tunnustega poliitilised rühmitused. Keskuse tegevust võib näha ka ennetustegevusena, et sarnast olukorda Norras ära hoida.

Kuuendaks – Dembra: demokraatlik valmisolek rassismi ja antisemitismi vastu (*Dembra: demokratisk beredskap mot rasisme og antisemitisme*). Dembra on loodud koolinoorte oskuste täiendamiseks antisemitismi, rassismi ja eademokraatlike hoiakute ennetamiseks (“Om Dembra», 2020). Loodud on see koostöös NAFO, haridusministeeriumi ja veel kümnekonna organisatsiooni ning isikuga ning see pakub juhiseid, kursusi ja veebiressursse grupivaenulikkuse mitmesuguste vormide, näiteks eelarvamuste, ksenofoobia, rassismi, antisemitismi ja ekstremismi ennetamiseks (“Om Dembra”, 2020).

Seitsmendaks – õppefilmid. NAFO on teinud rea filme, kus rahvusvähemuste noored räägivad identiteedi, diskrimineerimise ja norralaste teemadest. Filme saab kasutada keskkooli õppetöös ning lähtepunktina aruteludeks teiste eelarvamuste ja rassismi vahel ning rahvusvähemuste kohta lisateabe saamiseks. Filmide kesksete aspektide ümber on loodud küsimusi reflekteerimiseks ja ülesannetest. Kõikide filmide juurde kuuluvad harjutused, viited kirjandusele ja küsimused mõtisklemiseks. Lisaks on tehtud ettepanekuid klassis läbi viidavateks grupitöödeks. Näiteks võetakse kokku võtmemõisted, jagatakse õpilased gruppidesse, nad peavad mõisted defineerima ja siis tulemusi teistega vesteldes jagama (“NAFO – Filmer”, n.d.).

Kaheksandaks – Aldrimer22juli.no. *Aldrimer* ehk lahku kirjutatult “*aldri mer*” tähendab “mitte kunagi enam”. Veebileht on loodud koostöös Antirassistliku keskuse (*Antirassistisk senter*), haridusameti ning NAFOga ning selle eesmärk on anda teavet, et ära hoida terrorirünnakute, nagu 22. juulil 2011, kordumist. Õppetööks vajalikud ressursid veebilehel on suuremalt jaolt kirjutanud eri valdkondade spetsialistid ning artiklid on jaotatud vastavalt klassidele – esimesest neljandani, viies kuni seitsmes jne. Vastavalt sellele on ka kohandatud materjalid (“Aldrimer22juli.no”, n.d.).

Üheksandaks – piltidega sõnaraamat Pilditeema (*Bildetema*). See on interaktiivne sõnaraamat, mis katab ligi 1900 sõna ning fraasi 34 keeles ning pildid on jagatud 31 erinevaks teemaks (“Om Bildetema”, n.d.). Pilditeema on illustratsioonide, teksti, heli ja animatsioonidega. Sõnaraamatut saab kasutada eri keeltes sõnade õppimiseks ja võrdlemiseks ning vahend sobib kasutamiseks nii lasteaias kui ka koolis. *Bildetema* põhineb Rootsi haridusameti *Skolverketi* loodud *Bildtemanil*.

Lisaks on nii NAFO enda lehel kui dokumendis “Keeleline ja kultuuriline mitmekesisus – ressursid hariduses” (*Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen*) välja toodud rida väiksemaid tegevusi, mis võiksid aidata koolides mitmekultuurilist keskkonda luua, alates eri keeltes plakatite ülespanekust, lõpetades eri kultuuride tähtpäevade tähistamisega (“Idéhefte – Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen”, n.d.).

Ad hoc mitmekultuurilise hariduse strateegiad, projektid ja probleemid

Ad hoc lähenemistest võib välja tuua kaks. Esimeseks on Lugesmissõbrad (*Lesevenner*), mis on koostööprojekt Åseni kooli, Solheimi lasteaia ja Lørenskogi raamatukogu vahel. Selle sisuks on, et neli korda aastas külastavad Åseni kooli neljanda klassi õpilased Solheimi lasteaeda ja loevad lasteaialastele ette erinevates keeltes. Tegevusel on mitu eesmärki: tugevdada lugemisoskust ja suulist väljendusoskust, hõlbustada lasteaia ja kooli vahelist üleminekut, parandada lasteaias vähemuskeeli kõnelevate laste keeleoskust, kaitsta ja tugevdada lasteaias ja koolis mitmekultuurilist vaatenurka, tugevdada lasteaialaste ja kooliõpilaste huvi lugemise vastu, tugevdada kodu ja lasteaia/kooli vahelist koostööd, kasutada olemasolevaid ressursse ja teadmisi kolmes koostööd tegevas organisatsioonis, tuua enam esile ja kasutada ära laste

keelelisi ressursse, aga ka aidata luua hästitoimivat koostöömudelit ja levitada teavet laiemalt. Enne külastust kogunevad Åseni koolis kõik neljandad klassid ja nende õpetajad infokoosolekule sellest, mis ja kes on lugemissõber. Õpilastele antakse võimalus esitada küsimusi ja kommenteerida. Õpetajad omakorda annavad ülevaate klassides esindatud emakeeltest ja edastavad selle Lørenskogi raamatukogu raamatukoguhoidjale ja Solheimi lasteaia juhatajale (Warme, 2008).

Teiseks projekt Seikluskohver (*Eventyrkofferten*), mis pühendatud kultuurilisele ja keelelisele mitmekesisusele, ja on sündinud Kvalebergi ja Veilederkorpset koolide koostöös. Tegu on kakskeelse jutustamisestendusega araabia ja norra keeles, mille eesmärk on mitmekesisuse esiletõstmine ja samal ajal lähtepunktiks võtta midagi, millega kõigil oli suhe. Projekti elluvijad soovivad kõigile luua võimalusi äratundmisrõõmuks, identiteedi üle mõtlemiseks ning perspektiivi laiendamiseks. Muinasjuttude valimine annab head võimalused õpilaste emakeele integreerimiseks õppeprotsessi ning projekti juhi Birgit Walteri sõnul on mitmekesisuse esiletõstmise mõte külvata seeme, mis kasvab mõistmiseks, uudishimuks ja erinevuste austamiseks (“Eventyrkofferten”, n.d.).

Eelnevatele lisaks on erinevaid vahendeid, mida võib samuti *ad hoc* kategooria alla liigitada. Õpetajatele on näiteks loodud infomaterjal “Lapsed mitmekeelsetes peredes” (*Informasjonshefte: Barn i flerspråklige familier*), koolidele üldisemalt toodud ettepanekuid näiteks üles seada plakateid, mida klassidesse panna (“Tospråklig materiell”, n.d.). Mitmekesisuse ja kaasatuse teema alla läheb ka erinevate teemapäevade korraldamine, näiteks erinevate emakeelte päevade tähistamine või erinevate kultuuride tähtpäevade tähistamine ja infopäevade korraldamine. Selleks tarbeks on ka tehtud näiteks “Mitme usundi tähtpäevade kalender 2020” (*Flerreligiøs høytidskalender 2020*), kus on ära toodud kristluse, islami, hinduismi ja muude religioonide tähtpäevad, aga mitte kõik (“Flerreligiøs høytidskalender”, 2020).

Kõigi nimetatud projektide ja töövahendite ühiseks eesmärgiks on NAFO sõnul see, et kõik peavad õppimiseks tundma end turvaliselt. Hea arengu jaoks on oluline, et õpetaja ja teised õpilased oma kaaslasi nende mitmekesisuses näeksid ja tunnustaksid. Seetõttu on kogu Norra hariduse põhialus töö kaasava kogukonna nimel, kus avaneb rikkalik keeleline ja kultuuriline mitmekesisus. Kõik õpilased, lasteaia õpilastest saati, vajavad, et nende kultuurilist ja keelelist tausta hinnataks.

Kokkuvõttes jätab Norra mitmekultuurilise hariduse poliitika veidi juhusliku mulje. Keeleõppeabi on ette nähtud kõigile, kuid selle õiguse rakendamise maht varieerub väga, olenevalt koolist, piirkonnast ja omavalitsusest. Kohustuslikke koolitusi mitmekultuurilise hariduse kohta õpetajatele ei ole. NAFO veebilehel loetletud õppevahendid on valdavas osas veebipõhised. Mitmed internetiresursid, kus on viidatud projektidele mitmekultuurilise arendamiseks, on 15-20 aastat vanad ning infot jätkuprojektide või projektide edukuse kohta ei ole välja toodud. Samas on olemas rida erinevaid tegevusi ja vahendeid selleks, et mitmekultuurilisust ja kaasatust esile tõsta ning need on selgelt tulemusi andvad, sest vastasel juhul ei oleks Norra Mipexi raportis nii kõrgele kohale jõudnud ega oleks Norral ka kõrgeid PISA-tulemusi.

JÄRELDUSED JA KOKKUVÕTE

Rootsi puhul on tugevuseks, et normatiivsed dokumendid on olemas, mis selgelt ütlevad, et iga kool peab mitmekultuurilisuse küsimustega tegelema. Tugevuseks on ka see, et keeleõppe olulisust on rõhutatud ja rootsi keele õppimiseks vajalikke meetmeid on igale vanusele, samuti on positiivne, et eksisteerib keeleõppetugi ja õpiabi.

Paljudes dokumentides ja raamatutes on kirjeldatud mitmekultuurilise õpikeskkonna ajalugu, loomise eeldusi, tähtsust ja muud sellist. Teoreetilise sisuga dokumendid ja raamatud on vajalikud, aga konkreetsete näidetega oleks nad palju kasulikumad. Eelnev vajab edasist uurimist, sest kuna iga kool ja õpetaja tohib ise oma tegevusi korraldada, siis on siin küllalt ruumi konkreetsete näidetega rikastatud süvendatud analüüsiks.

Norra puhul saab tugevuseks lugeda seda, et on olemas konkreetne amet mitmekultuurilise hariduse teemaga tegelemiseks. Tugevus on ka keeleõppetoe olemasolu ja et on välja töötatud mitmeid, enamasti veebipõhiseid materjale. Positiivne oli ka see, et materjalide väljatöötamise autoreid vaadates on näha, et mitmed eri organisatsioonid ja ka ministeeriumid, teadusasutused, muuseumid ja ülikoolid teevad koostööd.

Sarnaselt Rootsiiga tekkis küsimusi konkreetsete tegevuste osas. Eriti *enhetsskole* põhimõtet silmas pidades võib küsida, kas on võimalik, et õpetajatel kulub enamik energiast oma aine andmise peale, eriti kuna kõigiga peab proovima arvestada, ja veel lisategevusteks, mis mitmekultuurilisuse sissetoomine kahtlemata on, ei jää lihtsalt aega? Vestlused Norra õpetajatega on seda muljet süvendanud, kuid seda peaks kindlasti lähemalt uurima, luues ideaalis esindusliku valimi ja koondades võimalikult palju infot.

Lõppjärelused ehk ettepanekud, milline võiks mitmekultuurilise hariduse süsteem üles ehitatud olla ja kuidas sinnapoole liikuda:

- ❖ Iga aine õpetaja peaks ise oskama näha oma õpilaste vajadusi ja tunde vastavalt sellele kohandama, sest võimalikke erinevaid kultuurilisi taustu on nii palju, et ei ole võimalik luua kohustuslikku programmi, mis kataks absoluutselt kõik.
- ❖ Erinevate õppeainete jaoks saab arendada erinevaid lähenemisi, mis väljendub muuhulgas konkreetsete õppainete jaoks töö- ja õppevahendite loomises (näiteks näidistunnid, digitaalsed vahendid) ja õppekava ning -sisu planeerimises selliselt, et arvestaks mitmekultuurilisusega, sest igal õpetajal pole tarvis hakata ratast leiutama.
- ❖ Eelnev saaks võimalikuks siis, kui õpetajad ja teised haridustöötajad on koolitatud mitmekultuurilisi lähenemisi kasutama ja nende vajadust märkama, lisaks kui on läbi viidud pilootprojektid, mis õppevahendite efektiivsust testinud on. See saaks võimalikuks, kui on olemas spetsialistid, kes oskavad nendele seda õpetada, see omakorda siis, kui ülikoolides on vastava sisuga kohustuslik õppeaine ja juba töötavatele õpetajatele ning teistele haridustöötajatele ja -otsustajatele täienduskoolitused. Viimane eeldab riiklikku rahastust, see aga vajaduse nägemist ning tähtsustamist, mida tõenduspõhised arengukavad ja projektid aitavad välja tuua.

Iga eelpool kirjeldatud etapi juures on võimalik teiste riikide kogemustest eeskujuga võtta, milleni jõudmine nõuab ka muidugi lisaressursse, aga on pikemas perspektiivis tasuv, sest aitab kiiremini jõuda parimate praktikateni ja vältida vigu, mida teised on juba teinud.

Mitmekultuurilise hariduse parimaks ja täielikuimaks rakendamiseks oleks vaja ka vanemate ja kogukonna panust. Üks pere ei jõua omaette palju ära teha, aga kui on olemas kogukond, siis peaks ka see pingutama. Kool ei ole ühiskonnast isoleeritud institutsioon ja seetõttu peab segregatsiooni vähendamiseks ja kuuluvustunde suurendamiseks tegema pingutusi lisaks haridusele ka muudes valdkondades.

KASUTATUD KIRJANDUS

- About IMDi. (2020). Loetud aadressil <https://www.imdi.no/en/about-imdi/about-imdi/>.
- About skolekassa – skolekassa.no. (2020). Loetud aadressil <https://skolekassa.no/om/?lang=en>.
- Aldrimer22juli.no. (n.d.). Loetud aadressil <https://Aldrimer22juli.no>.
- André, C., J. Pareliussen, H. Hwang (2019), “What drives the performance of Swedish lower secondary schools?”, *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1586, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ca7145f3-en>.
- Bildetema – Om Bildetema. (n.d.). Loetud aadressil <http://bildetema.westeurope.cloudapp.azure.com/bildetema/bildetema-portal/index.html?page=about&version=norwegian>.
- Cerna, L., Andersson, H., Bannon, M., Borgonovi, F. (2019). “Strength through diversity’s Spotlight Report for Sweden”, *OECD Education Working Papers*, No. 194, OECD Publishing, Paris <https://doi.org/10.1787/059ce467-en>.
- Elevtilpasset opplæring. (n.d.). *Store Norske Leksikon*. Loetud aadressil https://snl.no/elevtilpasset_oppl%C3%A6ring.
- Enhetsskole. (n.d.). *Store Norske Leksikon*. Loetud aadressil <https://snl.no/enhetsskole>.
- Estniska Skolan Stockholm – *Likabehandlingsplan 2020: Plan mot diskriminering och kränkande behandling*. (2020).
- Eventyrkofferten. (2018). Loetud aadressil <https://www.etnebibliotek.no/2018/02/08/1605/eventyrkofferten/>.
- Flerreligiøs høytidskalender. (2020). Loetud aadressil <https://www.trooglivssyn.no/wp-content/uploads/2020/02/STL-H%C3%B8ytidskalender-2020.pdf>.
- Folkemord. (n.d.). Loetud aadressil <https://folkemord.no/#/om-nettstedet/246?k=nmee8e>.
- FUG – Foreldreutvalget for grunnopplæringen. (n.d.) Loetud aadressil <https://www.fug.no/>.
- Gruber, S., Rabo, A. (2014). Multiculturalism Swedish Style: shifts and sediments in educational policies and textbooks, *Policy Futures in Education*, Volume 12 Number 1.
- Huddleston, T., Bilgili, O., Joki, A-L., Vankova, Z. (2015). Migrant Integration Policy Index 2015. Loetud aadressil <http://www.mipex.eu/>.
- Idéhefte – Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen. (n.d.). Loetud aadressil <https://nafo.oslomet.no/wp-content/uploads/2013/06/NAFO-Id%C3%A9hefte.-Spr%C3%A5klig-og-kulturelt-mangfold-%E2%80%93-en-ressurs-i-oppl%C3%A6ringen.pdf>.
- Lahdenperä, P (2018). *Interkulturalitet i undervisning och skolutveckling*, Skolverket.
- Lindquist, H., Osler, A. (2015). Navigating race and ethnicity in research: Working with Norwegian schools. *Race Equality Teaching*. 33 (3): 12–18.
- Migrant Integration Policy Index | MIPEX 2015. (2015). Loetud aadressil <http://www.mipex.eu/>.
- Mini-medling — Bråka Smartare. (2020). Loetud aadressil <http://brakasmartare.medlingscentrum.se/mini-medling/>.

- Mølstad, C.E. (2015). State-based curriculum-making: approaches to local curriculum work in Norway and Finlan. *Journal of Curriculum Studies*, 47 (4), 441–61.
- NAFO – Film: Diskriminering – ungdommer fra de nasjonale minoritetene. 2015. Loetud adressil <https://nafo.oslomet.no/ressurser/filmer/diskriminering-ungdommer-fra-de-nasjonale-minoritetene/>.
- NAFO – Film: Identitet – ungdommer fra de nasjonale minoritetene. (2015). Loetud adressil <https://nafo.oslomet.no/ressurser/filmer/identitet-ungdommer-fra-de-nasjonale-minoritetene/>.
- NAFO – Film: Typisk norsk? – ungdommer fra de nasjonale minoritetene. (2015). Loetud adressil <https://nafo.oslomet.no/ressurser/filmer/typisk-norsk-ungdommer-fra-de-nasjonale-minoritetene/>.
- NAFO – Flexible Education – web-based bilingual content instruction. (2020). Loetud adressil <https://nafo.oslomet.no/om-nafo/about-nafo/flexible-education-web-based-bilingual-content-instruction/>.
- NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring. (2020). Loetud adressil <https://nafo.oslomet.no/om-nafo/about-nafo/>.
- NAFO – The Multicultural School: About educating language minorities. (2020). Loetud adressil <https://nafo.oslomet.no/wp-content/uploads/2013/10/Brochure-The-Multicultural-school.pdf>.
- Om Dembra. (2020). Loetud adressil <https://dembra.no/no/om-dembra/>.
- Osler, A., Lybaek, L. (2014). Educating “the new Norwegian we”: An examination of national and cosmopolitan education policy discourses in the context of extremism and Islamophobia. *Oxford Review of Education*, 40 (5), 543–566.
- Pareliussen, J., C. André and H. Hwang (2019), “Improving school results and equity in compulsory education in Sweden”, *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1587, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/99a20fbc-en>.
- Sausjord, G. (1967). Norwegian Educational Reform and the Enhetsskole Idea – Ten Years of European Education Reform, 1956-1966, *Comparative Education Review*, 11 (3), 366–373.
- Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter – Holocaust i Norge - Interaktivt kart”, n.d.). Loetud adressil <https://www.hlsenteret.no/undervisning/materiell/2holocaust-i-norge.html>.
- Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter – Undervisningsmaterieil og tips. (n.d.). Loetud adressil <https://www.hlsenteret.no/undervisning/materiell/>.
- Skolverket: Jämställdhet i NO-ämnena. (2014). Loetud adressil <https://www.youtube.com/watch?v=LEc1XY6DFZU&list=ULvUPGEcGlr4w&index=444>.
- Skolverket – Riktade stödinsatser för nyanlända barn och elevers utbildning. (2019). Loetud adressil <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/riktade-stodinsatser-for-nyanlandas-larande>.
- Skolverket – Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (reviderad 2019). (2019). Loetud adressil <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2019/laroplan-for-grundskolan-forskoleklassen-och-fritidshemmet-reviderad-2019>.
- Skolverket – Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever. (2015). Loetud adressil <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65b259/1553965782321/pdf3038.pdf>.
- Statistisk sentralbyrå – Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. (2020). Loetud adressil <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbf>.

- Statistiska centralbyrå – Sveriges befolkning. (2020). Loetud adressil <https://scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/sveriges-befolkning/>
- Statistiska centralbyrå – Demografi och integration. (2020). Loetud adressil https://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Temaomraden/Integration/Demografi-och-integration/.
- Sveriges Riksdag. Diskrimineringslag (2008:567). (2008). Sverige. Loetud adressil https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567.
- Sveriges Riksdag. Skollag (2010:800). (2010). Sverige. Loetud adressil https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800.
- Taguma, M., Kim, M., Brink, S., Teltemann, J. (2010). *OECD Reviews of Migrant Education: Sweden 2010*, OECD Reviews of Migrant Education, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264086234-en>.
- Tema Morsmål. (n.d.). Loetud adressil <https://morsmal.no/no/tospraklig-materiell>.
- The Multilingual Library. (2019). Loetud adressil <https://dfb.nb.no/multilingual-library>.
- Warme, E. (2008). Lesevenner i Aamodt og Hauge: Familielæring og andre modeller innenfor flerkulturelt pedagogisk arbeid. Universitetsforlaget.
- Westin, C. (2000). *The effectiveness of settlement and integration policies towards immigrants and their descendants in Sweden*. Migration branch, Ilo, Geneva.
- Sæther, E. (2019). Intercultural Game in Music Teacher Education: Exploring El Sistema in Sweden. *Landscapes: the Arts, Aesthetics and Education* 26, 63–63.
- Østli, L. (2019). Om Tema Morsmål. Loetud adressil <https://www.morsmal.no/no/om-oss/om-tema-morsmal>.
- Årsredovisning 2015 – Migrationsverket. (2015). Loetud adressil <https://www.migrationsverket.se/download/18.2d998ffc151ac3871593f89/1485556210405/%C3%85rsredovisning%202015.pdf>.